
Etničke manjine i sigurnost na jugoistoku Europe

SINIŠA TATALOVIĆ¹

Sažetak

Etničke manjine i konflikti u svezi s njima oduvijek su jedan od značajnijih sigurnosnih problema međunarodne zajednice. Trajnost etničkih konflikata na određenim područjima i teškoće u njihovom rješavanju, imale su za posljedicu izbijanje mnogih oružanih sukoba, raspade multietničkih država, promjene granica i demografskih odnosa. Unatoč sve većim sigurnosnim izazovima i potrebama još uvijek se ne može govoriti o nekom do kraja ujednačenom i svuda prihvaćenom modelu rješavanja problema nacionalnih manjina. Očito je da će upravo u 21. stoljeću to biti sve nužnija potreba međunarodne zajednice. Polazeći od takvih nastojanja, obrađuju se temeljni sigurnosni problemi koje uzrokuju neriješeni etnički odnosi u državama i između država na jugoistoku Europe.

Cljučne riječi: etničke manjine, sigurnost, jugoistok Europe

Uvod

Etnički konflikti i njihov utjecaj na sigurnost jugoistoka Europe posebno su postali važni u 20. stoljeću koje je, nasuprot nadama, postalo najkrvavije i mržnjom najispunjenije u povijesti čovječanstva. Ratovi i stradanja u 20. stoljeću potaknuta i etničkim suprotnostima, obilježili su noviju povijest jugoistoka Europe. Unatoč milijunskim žrtvama i brojnim stradanjima u toj regiji, do kraja nije riješen nijedan etnički problem. Mnogi od njih, na pragu 21. stoljeća, izgledaju još složenijima, prijeteći miru i europskoj sigurnosti.

Države na jugoistoku Europe u traženju svog sustava sigurnosti suočene su s izazovima etničkih konflikata koji su stvorili najveće krizno žarište u Europi. Uzimajući tu realnost kao polaznu osnovicu, te zemlje moraju poći od širih europskih napora u kojima se također traže odgovarajući obli-

1 Siniša Tatalović je izvanredni profesor na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu na predmetu "Nacionalna i međunarodna sigurnost"

ci za razvijanje europske sigurnosti. U suradnji država na jugoistoku Europe i europskih institucija treba tražiti mogućnost za nastajanje nekog subregionalnog sustava sigurnosti koji bi mogao zadovoljiti zemlje tog područja i omogućiti im lakše okretanje svojim velikim unutarnjim problemima. Dakle, na sigurnost jugoistoka Europe bitno utječe unutarnje stanje u državama te regije, prvenstveno uvjetovano gospodarskom situacijom i međuetničkim konfliktima, ali i odnosi među državama i njihova suradnja s europskim institucijama.

Unutarnji etnički konflikti u gotovo svim državama na jugoistoku Europe bitno utječu na nacionalnu sigurnost tih država, ali i na sigurnost šireg prostora. Ta regija je specifičan spoj različitih naroda, kultura, religija i jezika. Kroz čitavu svoju povijest to je bio prostor burnih događanja i ratova koji su dovodili do ujedinjavanja i razdvajanja. Samo u 20. stoljeću dva balkanska, dva svjetska i nekoliko lokalnih ratova potvrđuju u povijesti poznatu tezu da "Balkan proizvodi više povijesti, nego što može svladati". Sve to je kontinuirano usložnjavalo etničke odnose u pojedinim državama te regije, ali i odnose među tim državama.

Osim onih teoretičara međunarodne sigurnosti koji u prvi plan stavljaju geografske i civilizacijske čimbenike sigurnosti ili odnose među državama, danas su sve brojniji teoretičari koji sigurnost temelje na unutarnjim suprotnostima u mnogim državama. Prema njihovom mišljenju, te su suprotnosti rezultat tehnoloških, demografskih, vjerskih i etničkih promjena, nastalih u zadnjih deset godina. Zagovornici tog mišljenja upozoravaju kako je većina sukoba koji su se dogodili nakon završetka hladnog rata (Alžir, Angola, Azerbejdžan, Bosna i Hercegovina, Burma, Burundi, Gruzija, Hrvatska, SR Jugoslavija, Kašmir, Ruanda, Rusija, Somalija, Sudan) uzrokovana unutarnjim problemima koji su uglavnom imali etničku ili vjersku osnovu.

Sve veće produbljivanje jaza između bogatih i siromašnih posebno je zabrinjavajuće ukoliko se poklapa s etničkim i vjerskim granicama koje u sebi kriju veliki potencijal za izazivanje sukoba i nesigurnosti. Etnički sukobi danas predstavljaju većinu svih postojećih sukoba te je, prema izvještaju Štokholmskog instituta za istraživanje mira (SIPRI)², od 31 oružanog sukoba koji su zabilježeni u 1994., njih 28 bilo izazvano etničkim i vjerskim razlozima, što pokazuje da su oni najveći izazov međunarodne sigurnosti. Kod ovih sukoba je problem i to što su oni trajni, često duboko povijesno ukorijenjeni, zbog čega se rijetko trajno rješavaju.

2 *Stocholm International Peace Reserch Institute.*

Sigurnost i etnički odnosi između država na jugoistoku Europe

Na sigurnost jugoistoka Europe bitno utječe unutarnje stanje u državama ove regije, prvenstveno uvjetovano gospodarskom situacijom i međuetničkim odnosima. Isto tako, znatan utjecaj imaju i odnosi između država i naroda koji ovdje žive, te konflikti s etničkom osnovom, koji su rezultat tih odnosa.

Tu je, prije svih, stari konflikt Grčke i Turske, koji traje već godinama, unatoč mnogim pokušajima da se spor oko granice između ovih država u Egejskom moru, te oko Cipra, riješi bilateralnim pregovorima. U novije vrijeme taj sukob čak dobiva i na intenzitetu, a nije eskalirao u oružani ponajprije zahvaljujući posredovanju SAD-a.³ Najviše štete od toga sukoba imaju grčka manjina u Turskoj i turska manjina u Grčkoj. Uporno grčko odbijanje da prizna postojanje etničkih manjina je znatno utjecalo na ostvarivanje prava priznate muslimanske manjine u Zapadnoj Trakiji, koja je zajedno s pravoslavnim kršćanima (Grcima) u Istanbulu i na dva turska otoka, bila izuzeta iz masovne razmjene stanovništva između Grčke i Turske nakon grčko-turskog rata 1920.-1922. godine. Iako pošteđena od takvih iskustava i formalno priznata kao nacionalna manjina, zbog bliske korelacije između etniciteta, državljanstva i religije u Grčkoj, na muslimansko stanovništvo se uvijek gledalo s određenim nepovjerenjem, kao na "ne-grčko" stanovništvo. Slično tome pravoslavno stanovništvo u Turskoj se također smatra u osnovi "ne-turskim", pri čemu je njihov broj drastično opao zbog neprijateljskog stava države, s 100.000 godine 1922. na svega 3.000 do 4.000. Danas se pripadnicima turske nacionalne manjine ne odobrava punopravno grčko državljanstvo, dok pripadnici grčke nacionalne manjine na sličan način ne uživaju status punopravnih državljana Turske.⁴

Aktualan je i tursko-bugarski spor oko statusa Turaka u Bugarskoj. Turska nacionalna manjina za vrijeme komunističke vladavine bila je predmet brutalne represije, zbog čega je 1988. godine 300.000 Turaka izbjeglo iz zemlje. Ovdje je važno napomenuti da to nije bila represija samo režima, već je imala i znatnu potporu dijela većinskog naroda.⁵ Približavanje Bugarske i Grčke za vrijeme bipolarne podjele svijeta, te odluka Bugarske za vrijeme komunističke vladavine da Turke proglasi Bugarima, zaoštrilo je odnose između Bugarske i Turske do usijanjanja. Nakon demokratskih promjena u Bugarskoj 1990. tenzije u tursko-bugarskim odnosima su smanjene, ali pitanje statusa preostalih 800.000 Turaka u Bugarskoj još nije defini-

3 Vidi: Stanojević, Zoran, Kiparski problem i grčko-turski odnosi. *Međunarodna politika*, broj 1052, 1997., str. 6-10.

4 Poulton, Hju, *Minorities in Southeast Europe: Inclusion and Exclusion*, Minority Rights Group, London, 1998., str. 13.

5 Vidi: Ortakovski, Vladimir, The position of the Minorities in the Balkan, *Balkan forum*, broj 18, 1997., str. 109-151.

tivno riješeno, što predstavlja potencijalnu opasnost za sigurnost na širem prostoru.⁶

Ono što bi u perspektivi moglo bitno utjecati na sigurnost ovog dijela Europe jesu odnosi Rumunjske i Moldavije. Nakon raspada SSSR-a, dva i pol milijuna Rumunja u Moldaviji pokrenuli su pitanje povezivanja s matičnom državom, ali u tome nisu uspjeli. Zbog nastojanja 500.000 Rusa i 600.000 Ukrajinaca te uz potporu njihovih matičnih država formirana je Moldavija kao multietnička država.⁷

Konflikt Jugoslavije i Albanije oko Kosova bio je, i sada je, najdramatičniji. Albanija je za vrijeme komunističke vladavine, ali i nakon toga, sve do pada režima Salija Beriše 1997. godine, snažno podupirala zahtjeve Albanaca na Kosovu za samostalnošću. Kosovo je niz godina potencijalno krizno žarište, na kojem su nakon brojnih neuspjelih prijedloga za političko rješenje srpsko-albanskog konflikta eskalirali oružani sukobi. Međunarodna zajednica je duže vrijeme, a posebno nakon 1989. godine, bila zainteresirana za kompromisno rješenje svih otvorenih pitanja u srpsko-albanskim odnosima. Međutim, nakon što je potkraj 1998. godine zaprijetila SR Jugoslaviji zračnim napadima zbog opstruiranja u rješavanju položaja Albanaca na Kosovu, pregovarački proces je pokrenut s mrtve točke. Započela je intenzivna diplomatska aktivnost, koja je kulminirala srpsko-albanskim pregovorima, najprije u Rambouilletu, a zatim u Parizu. Rezultat pariških pregovora bilo je albansko prihvaćanje i srpsko odbijanje ponuđenog sporazuma o Kosovu. To, kao i veliki broj albanskih izbjeglica, bio je povod da NATO pokrene zračne napade koji su trebali prisiliti vodstvo SR Jugoslavije na prihvaćanje sporazuma. Višemjesečnim zračnim udarima NATO saveznicima su bitno umanjili vojnu moć SR Jugoslavije i tako stvorili sigurnosne pretpostavke za uspostavljanje mira na Kosovu, povratak izbjeglih Albanaca i pokretanje diplomatskih inicijativa za traženje konačnog političkog rješenja. Iako su uvjeti u odnosu na one prije sukoba i NATO intervencije bitno različiti, pozornost pregovarača privlače različiti prijedlozi za rješavanje statusa Kosova koje su prije rata iznosile srpska i albanska strana. Za pretpostaviti je da će se sadržaji nekih od tih prijedloga sasvim sigurno naći u budućem političkom sporazumu o Kosovu, koji će očito biti postignut pod okriljem Ujedinjenih naroda. Svi prijeratni prijedlozi za Kosovo mogu se sagledati kroz četiri temeljna prijedloga: autonomiju Kosova; kantonizaciju ili referederalizaciju SR Jugoslavije, odnosno Srbije; osamostaljivanje Kosova te dugogodišnji međunarodni protektorat na Kosovu.

Među sporove na jugoistoku Europe ubrajaju se i otvorena pitanja u odnosima Srba i Hrvata. Iako su njihovi sporovi, naslijeđeni iz dvije prethod-

6 Petković, Ranko, Međunarodni položaj i spoljna politika balkanskih zemalja u *Balkan '97.*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 1997., str. 9.

7 Vidi: Grečić, Vladimir, Nacionalne manjine kao faktor međudržavnih odnosa na Balkanu, *Međunarodna politika*, broj 1051, 1996., str. 13.

ne zajedničke države, donedavno izgledali nerješivi, danas su nakon ratova u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini te demokratskih promjena u SR Jugoslaviji i Srbiji, svedeni uglavnom na pitanje Prevlake te izbjeglica i nestalih na obje strane. Izvjesno je da nastavak procesa normalizacije hrvatsko-srpskih odnosa može bitno poboljšati sigurnosnu situaciju, ne samo u međusobnim odnosima i susjednoj Bosni i Hercegovini nego i u cijeloj regiji. Zbog toga je ovaj proces u napredovanju, prvenstveno zbog stalne brige i pritisaka međunarodne zajednice, od čega će znatnu korist imati srpska manjina u Hrvatskoj i hrvatska manjina u SR Jugoslaviji.

Puno ozbiljniji sporovi su oni koje ima Makedonija s Grčkom, Albanijom i Bugarskom. Proglašenje nezavisnosti Makedonije odmah je dovelo do njezina spora s Grčkom, zato što se u Makedoniji tvrdi da veliki dio makedonskog naroda živi u Egejskoj Makedoniji, koja se nalazi u Grčkoj, i zato što se u Grčkoj ne priznaje makedonska nacija, a još manje da jedan njezin dio živi u Grčkoj. U središtu grčko-makedonskog spora našla su se tri pitanja: ime Makedonije, državna zastava i dijelovi makedonskog Ustava koji, prema grčkom mišljenju, mogu implicirati njezine teritorijalne pretenzije prema Grčkoj. Samo zahvaljujući posredovanju SAD-a, koje su u Makedoniji stacionirale vojne snage, sukob nije eskalirao. Štoviše, u bilateralnim pregovorima, neka sporna pitanja, poput zastave i ustavnih formulacija uglavnom su riješena. Iako je Bugarska među prvim državama priznala Makedoniju, ona ne priznaje makedonsku naciju i do nedavno makedonski jezik, što je izvor mogućeg spora između ovih država. Protivljenje Bugarske da prizna makedonsku naciju tumači se dvojako: kao nastojanje da se dokaže kako u Bugarskoj (Pirinskoj Makedoniji) nema Makedonaca, ali i kao izraz teritorijalnih pretenzija prema Makedoniji u kojoj, kako se smatra, ne žive Makedonci, nego Bugari. To je potencijalna opasnost ne samo za odnose između ovih država već i za ukupnu sigurnost na europskom jugoistoku. U odnosima Makedonije i Albanije sporno je pitanje položaj velikog broja Albanaca koji žive u zapadnom i sjeverozapadnom dijelu Makedonije. To pitanje posebno radikaliziraju neke albanske stranke u Makedoniji koje vode koordiniranu politiku sa strankama na Kosovu i Albaniji.

Sigurnost i etnički odnosi unutar država

Unutarnji etnički problemi u gotovo svim državama na jugoistoku Europe veliki su sigurnosni problem. Danas većina država ovog prostora ima mješovitu etničku strukturu. U njih četiri, Bosni i Hercegovini, Makedoniji, SR Jugoslaviji i Bugarskoj, dominantna etnička skupina čini manje od 80% populacije. Stoga se u tim zemljama može govoriti o "heterogenim društvima".

Jedan od najsloženijih problema država na jugoistoku Europe etnički su i vjerski sukobi. Nacionalne i vjerske manjine na ovom prostoru, uz ma-

nje iznimke, nikad nisu u punoj mjeri priznavane, niti su u pravnom smislu riječi uživale manjinska prava. U većini država uglavnom se vodila politika dobrovoljne ili prisilne integracije i asimilacije etničkih ili vjerskih skupina u većinski narod ili religiju određene države. To uglavnom pokazuju analize međuetničkih odnosa u gotovo svim državama ovog prostora.

Unutarnji etnički problemi u Albaniji vezani su za položaj oko 60.000 Grka (Grčka smatra da ih ima oko 400.000), oko 60.000 Roma i oko 6000 Srba i Crnogoraca. Na to utječe i vjerska pripadnost stanovništva, prema kojoj je 70% muslimana, 20% pravoslavaca i 10% katolika.⁸ Albanija se donekle razlikuje od drugih zemalja prvenstveno zbog većinskog muslimanskog stanovništva, koje je pod otomanskom vlašću živjelo u koegzistenciji s ostalim kršćanskim narodima i kada su bili tretirani kao građani drugog reda, a u vrijeme Envera Hodže izloženi surovim progonima. Nakon službenog ukidanja religije u Albaniji 1967. godine došlo je do obračuna sa svim religijskim skupinama, ubijanja svećenika i rušenja hramova svih konfesija, što je imalo kao posljedicu jačanje međureligijske solidarnosti i tolerancije. U Albaniji religija danas dobiva sve više na važnosti u međuetničkim odnosima. Iako do prije nekoliko godina vjerske zajednice (muslimani, pravoslavci i katolici) nisu imale značajniju ulogu u društvenom životu Albanije, danas one sve više sudjeluju u političkom životu, povezujući se sa središtima izvan zemlje. Tako se Albanija preko islama "kao prirodnog mosta" sve više povezuje s Turskom, a zanimljivo je da je postala i članicom Islamske konferencije. Iako Albanci čine većinu albanske pravoslavne zajednice u Grčkoj postoji tendencija da se cjelokupna pravoslavna manjina smatra grčkim stanovništvom.⁹ Albansko pitanje danas je u usponu, što se tiče postavljenih ciljeva da se Albanci koji žive u Albaniji, SR Jugoslaviji i Makedoniji čvršće povežu, pa ako bude moguće i u zajedničku državu. Svi albanski nacionalni projekti koji bi doveli do promjene sadašnjih odnosa i granica sigurno bi doveli i do ratnih sukoba. Toga je svjesna sadašnja albanska vlada koja ne daje bezrezervnu potporu Albancima na Kosovu, onakvu kakvu zagovara oporba. Na albansko pitanje najizravnije utječe i stanje u Albaniji. Sve do velikih nereda 1997. do kojih je doveo krah takozvanih piramidalnih štedionica, mislilo se da je situacija u Albaniji relativno stabilna. Međutim, munjeviti raspad važnih državnih institucija kao što su policija i vojska, te potpuni kaos koji je zavladao zemljom, pokazali su da su korijeni krize u Albaniji dublji i nisu samo gospodarski, kako se mislilo. Osim niske razine gospodarskog razvoja, to su alarmantna socijalna situacija, regionalne razlike (između nerazvijenog planinskog sjevera i razvijenog primorskog juga), vjerski animoziteti između većinskih muslimana i manjinskih krš-

8 *The Souteast Europaeaan Yearbook 1991.*, Hellenic Foundation for defence and Foreing Policy, Eliamep, Athena, 1992., str. 313.

9 Poulton, Hju, *Balkan - Manjine i države u sukobu*, Minority Rights Group International, London, 1993., str. 193-200.

ćana, plemenska netrpeljivost između većinskih Gega i manjinskih Toska, djelovanje mafije i korumpiranost političara.

Etnički problemi tradicionalno opterećuju i nacionalnu sigurnost Bugarske. Zbog toga je ova država kao poražena u Prvom svjetskom ratu potpisujući 1919. godine Mirovni ugovor u Neully-sur-Seine, preuzela i obveze prema nacionalnim manjinama u okviru svojih granica.¹⁰ Temeljem toga i Mirovnog ugovora kojeg je potpisala Turska 1923. godine u Lausannei, provedeno je veliko preseljavanje stanovništva radi etničke homogenizacije na širem prostoru. Tim se sporazumima pokušao riješiti problem nacionalnih manjina između Bugarske, Grčke i Turske. Iako je tada preseljeno oko 2 milijuna ljudi, problemi manjina nisu bili riješeni, tako da u Bugarskoj danas živi 85,7% Bugara, 9,4% Turaka, 3,7% Roma i 1,2% ostalih.¹¹ U okviru bugarskog etnikuma situaciju usložnjava i vjerska skupina Pomaci, odnosno islamizirani Bugari, koji ne pripadaju turskoj manjini, a ima ih 268.971.¹² Pomaci su nepriznati kao zasebna skupina, pri čemu njihov identitet ostaje meta vanjskih pritisaka s raznih strana uključujući državu, tursku manjinu, pravoslavnu, kao i ostale religijske zajednice koje među njima šire svoju vjeru. U istočnim i središnjim Rodopima gdje je bugarski identitet Pomaka izražen, unatoč zajedničkoj religiji, rijetki su slučajevi zajedničkih brakova između Pomaka i Turaka. Drugačija je situacija u siromašnim zapadnim Rodopima, gdje je nakon 90-ih znatan broj Pomaka započeo s militantnim iskazivanjem turskog identiteta.¹³ Tome pogoduje i to što bugarske vlasti ostaju tvrdokorne u nepriznavanju bilo kakvog koncepta zasebnog etničkog identiteta Pomaka, kao što se odnose i prema priznavanju makedonske nacionalne manjine. Za razliku od njih, Bugarska kao različite etničke manjine priznaje Turke, Vlahe, Rome, Židove, Armence i Albance.

Iako je Bosna i Hercegovina Daytonskim sporazumom ostala jedinstvena država tri konstitutivna naroda (Bošnjaka 43,7%, Srba 31,4% i Hrvata 17,3%) koji žive u dva entiteta - Hrvatsko-bošnjačkoj Federaciji i Republici Srpskoj, etnički problemi nisu definitivno riješeni. Jedan od najvećih unutarnjih problema je povratak izbjeglica i prognanih u svoje domove. Pokazalo se nakon petogodišnjeg iskustva da se proces povratka odvija sporo, i to uglavnom u entitet koji drži vlastiti narod. To pokazuje da je izvršena određena razmjena stanovništva, koja ide u prilog podjeli Bosne i Hercegovine i povećavanju sigurnosnih rizika. U Bosni i Hercegovini je danas

10 Vukas, Budislav, *Etničke manjine i međunarodni odnosi*, Školska knjiga, Zagreb, 1978., str. 64.

11 Brunner, Georg, *Nationality Problems and Minority Conflicts in Eastern Europe*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gutersloh, 1996., str. 164.

12 Konstantinov, Julijan, *Strategija održavanja ugroženog identiteta – Slučaj Pomaka u Bugarskoj*, u *Muslimanski identitet i balkanska država*, H. Poulton i Suha Taji-Farouki (ed.) Hurst, London, 1997., str. 33, navodi ovaj podatak temeljem informacije Ministarstva unutarnjih poslova Bugarske iz 1989. godine.

13 Poulton, Hju, *Minorities in Southeast Europe: Inclusion and Exclusion*, Minority Rights Group, London, 1998., str. 15.

najizraženije muslimansko-bošnjačko pitanje koje podrazumijeva konstituiranje Bosne i Hercegovine kao cjelovite i građanske države, u kojoj bi Bošnjaci u etničkom smislu bili dominantni. To, također, podrazumijeva radikalno suprotstavljanje svim pokušajima podjele Bosne i Hercegovine između Srba i Hrvata. U tom bi slučaju vjerojatno u igri bilo povezivanje muslimansko-bošnjačkih etničkih teritorija na Balkanu u jednu državu, s nesagledivim sigurnosnim implikacijama. Gotovo sve sigurnosne procjene koje se odnose na Bosnu i Hercegovinu pokazuju da će to dugoročno biti nestabilno područje, u kojem će rat biti jedna od realnih opcija.¹⁴ Izbijanje rata može se umanjiti i eliminirati samo stacioniranjem velikih NATO snaga u Bosni i Hercegovini i dosljednim provođenjem Daytonskog mirovnog sporazuma.

Najmanje etničkih problema ima Grčka koja je s 98% Grka etnički najhomogenija država tog područja. Slična je i vjerska struktura, jer u Grčkoj živi 97,6% pravoslavaca, dok 2,4% otpada na ostale vjerske zajednice – muslimane, katolike i protestante.¹⁵ Grčka ne priznaje makedonsku nacionalnu manjinu, a prema turskoj nacionalnoj manjini koja živi u Zapadnoj Trakiji provodi represiju nizom administrativnih mjera, koje imaju za cilj njezino iseljavanje iz zemlje. Etnički problemi koji se mogu dovesti u vezu s Grčkom jesu i oni koji se odnose na Cipar, gdje većinsko grčko stanovništvo, unatoč dugogodišnjim nastojanjima, ne može ujediniti podijeljeni otok. Takvim stanjem grčka zajednica na Cipru slabi sigurnosnu poziciju Grčke koja joj daje potporu, kao što manjinskoj turskoj zajednici na otoku daje potporu Turska velikom vojnom nazočnošću. Unatoč brojnim mirovnim inicijativama da se dođe do trajnog mira na Cipru i uz posredovanje UN-a, situacija i dalje povremeno prijete eskaliranjem sukoba i ugrožavanjem sigurnosti.

Od uspostave samostalnosti, najveći je broj etničkih problema riješila Hrvatska. Prema popisu iz 1991. godine, Hrvati su činili 78,1%, a danas nakon rata, prema nekim procjenama čine oko 90% ukupnog stanovništva. To je rezultat ponajprije smanjenja broja Srba, koji su zbog rata izbjegli u SR Jugoslaviju, Republiku Srpsku i treće zemlje, ali i doseljavanjem znatnog broja Hrvata iz Bosne i Hercegovine, SR Jugoslavije i drugih država svijeta. Polazeći od međunarodnih standarda i hrvatskog zakonodavstva, te pozitivnih iskustava drugih zemalja, Hrvatska je definirala Model ostvarivanja prava nacionalnih manjina. Njime se pripadnicima nacionalnih manjina osigurava očuvanje i razvijanje nacionalnog identiteta. Prema tome modelu, većinu etničkih prava pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju preko redovitih institucija sustava koje su odgovorne za pojedina područja društvenog života, čime se ostvaruje princip integracije pripadnika nacionalnih manjina u hrvatsko društvo, ali i očuvanje njihovog nacionalnog

14 Vidi: Tindemans, Leo, (ur.) *Nedovršeni mir*, Hrvatski helsinški odbor, Zagreb, 1997.

15 *The Southeast European Yearbook 1991.*, Hellenic Foundation for defence and Foreign Policy, Eliamep, Athena, 1992., str. 313.

identiteta. Samo dio etničkih prava ostvaruje se djelovanjem različitih udruuga nacionalnih manjina i na taj način dodatno osigurava zaštita od asimilacije. Model ne samo da omogućuje, već i potiče razvitak odnosa između pripadnika nacionalnih manjina s narodom u njihovoj matičnoj državi, radi omogućavanja njihovog nacionalnog, kulturnog i jezičnog razvoja.¹⁶ U Hrvatskoj, uvjetno govoreći, postoje dvije vrste nacionalnih manjina. To su "stare" nacionalne manjine koje su postojale još u bivšoj zajedničkoj državi i one su već tada svojom organizacijom stvorile povoljne uvjete i infrastrukturu za ostvarivanje manjinskih prava.¹⁷ U drugoj su skupini "nove" nacionalne manjine, koje su to postale osamostaljenjem Republike Hrvatske, a upravo su zbog ukupnih zbivanja koja su pratila raspad bivše države imale teško i nesklono vrijeme za svoje konstituiranje i organiziranje. To je naslijede u Hrvatskoj još uvijek prisutno, posebno u odnosu na srpsku nacionalnu manjinu. Za Hrvatsku je važno istaknuti da se ubraja u one rijetke zemlje, poput Slovenije i Rumunjske, koja pripadnicima nacionalnih manjina ne osiguravaju samo zaštitu njihovog nacionalnog identiteta već i posebna mjesta u parlamentu, dakle pravo na političko predstavljanje. No, druga je stvar što Hrvatska još uvijek nema potpunih uvjeta koji će pogodovati ostvarivanju svih zapisanih prava i preuzetih međunarodnih obveza. Sadašnja ukupna politička i socijalna situacija u Hrvatskoj nije baš najpovoljnija za ostvarivanje manjinskih prava. Posljedice rata, složeno i teško aktualno gospodarsko i socijalno stanje učinili su svoje i razgovor o pravima nacionalnih manjina ne može se voditi kao u nekoj do kraja srede državi. Međutim, za očekivati je da će se napredovanjem Hrvatske u pravcu europskih integracija i svih onih pozitivnih strana koje takav proces nosi, brzo shvatiti da su nacionalne manjine bogatstvo Hrvatske, a ne nikakav joj balast i sigurnosni rizik. Preko svojih nacionalnih manjina Hrvatska može ostvariti bolju povezanost i suradnju s državama u svom okruženju i to ne samo na kulturnom, nego još više na gospodarskom planu. Te države Hrvatskoj mogu pomoći na različitim područjima, a dobrosusjedski odnosi ponajprije su u funkciji sigurnosti i stabilnosti.

Najsloženija je etnička situacija na cijelom prostoru jugoistoka Europe u SR Jugoslaviji u kojoj Srbi kao većinski narod čine svega 62,3%, Crnogorci 5%, a nacionalne manjine čak 32,7% ukupnog stanovništva. Najbrojnija manjina su Albanci, kojih u ukupnom stanovništvu ima 1,728.000 i žive na Kosovu i južnoj Srbiji, slijede ih Mađari kojih ima 345.000, uglavnom na području Vojvodine, te Muslimani kojih ima 327.000, pretežito u San-

16 U tom cilju Republika Hrvatska je potpisala: Sporazum o zaštiti mađarske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske nacionalne manjine u Republici Mađarskoj i Ugovor o zaštiti talijanske nacionalne manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske nacionalne manjine u Republici Italiji.

17 To je, npr., slučaj s talijanskom nacionalnom manjinom čija je organizacija na takvoj razini da oni čak i u slučaju relativno nepovoljnih rješenja na državnoj razini unutra svojih lokalnih zajednica to mogu u značajnoj mjeri amortizirati i prevladati.

džaku.¹⁸ Kompaktnost Albanaca na Kosovu, gdje čine 82,6% u ukupnom broju stanovnika, kao i nespremnost da prihvate sadašnji ustavno-pravni poredak Srbije i Jugoslavije, trenutno je najveći destabilizirajući faktor na Balkanu. Na sigurnosno stanje u SR Jugoslaviji sve više utječu i odnosi između Srbije i Crne Gore. Zaoštavanje unutarnjih sukoba nastavlja se i nakon pada Miloševićevog režima. Na to upozoravaju sadašnji sukobi oko federalne kontrole nad Crnom Gorom i potpuni gubitak kontrole Srbije i SR Jugoslavije nad Kosovom, kao i otežana kontrola nad Vojvodinom, Sandžakom i dijelovima Južne Srbije (općine Preševo, Medveđa i Bujanovac, pretežno naseljene Albancima). U tom kontekstu, sukob većine, koju predstavlja federalna i republička državna vlast, i uglavnom obespravljenih nacionalnih manjina odnosi se ne samo na novo definiranje statusa nacionalnih manjina, već prije svega na nadzor određenog teritorija i resursa. U okolnostima gospodarskog i pravnog kolapsa kakav se dogodio u SR Jugoslaviji, te dugoročno nestabilnih političkih prilika, nedefiniranost statusa svih nacionalnih manjina uzrokovat će trajnu nestabilnost i nesigurnost. S obzirom na težinu problema i na činjenicu da se na prostorima Srbije i SR Jugoslavije gotovo svaka nacionalna zajednica može, na određenom teritoriju, naći u poziciji manjine, razrješavanje sukoba većina - manjina ima neposredni utjecaj i na izlazak Srbije i SR Jugoslavije ispod sjenke prošlosti u fazu demokratizacije i modernizacije.¹⁹ Ustavnopravno promatrano savezna država i njezine republike su definirale jednakost građana i mogućnost zaštite nekih nacionalnih manjina.²⁰ Međutim, dosad se radilo o tome da je etnonacionalizam imao samo ustavno-pravnu formu i nasuprot proklamiranim pravima i slobodama nacionalnih manjina, one su bile diskriminirane. O tome govore sužavanje prava na obrazovanje na materinjem jeziku, prava na službenu upotrebu manjinskih jezika, marginalizacija manjinskoga kulturnog života i institucija kulture, isključivanje iz od države podržavanih medija, psihološki i politički pritisci, brojni akti nasilja uključujući i etničko čišćenje na Kosovu. Uzimajući oružje u ruke, Srbi i Albanci su vjerovali da u svoje ruke uzimaju svoje sudbine. U to vrijeme Kosovo je postalo najvažnije pitanje kako za Srbe, tako i za Albance. Ono je izgledalo kao pitanje njihovih sudbina, opstanka i preživljavanja na njihovoj zemlji, na Kosovu. Trebalo je to pitanje razriješiti oružjem: Srbi koji su već prije jedanaest godina podržali Miloševića vjerujući mu da će "konačno riješiti kosovski problem" nisu pronašli načina da odustanu. S druge strane, mnogi Albanci su, tijekom 1998. godine, nastojali odgovoriti na dilemu: Sada ili nikada! Oslobođilačka vojska Kosova je ponudila odgovor: "Sloboda se ne

18 "Nacionalno (etnički) sastav stanovništva", prvi rezultati popisa 1991. godine, Izvješće broj 1934., Savezni Zavod za statistiku, Beograd, 1992.

19 Janjić, Dušan, Država i etnička manjina, *Politička misao*, vol. 37., broj 3/2000. str. 106.

20 O modelu zaštite nacionalnih manjina u SR Jugoslaviji vidi u: Tatalović, Siniša, *Manjinski narodi i manjine*, Prosvjeta, Zagreb, 1997., str. 111-126.

može dobiti bez krvi"! Rat na Kosovu, koji je počeo 28. veljače 1998., je samo još jedan u nizu oružanih sukoba na prostoru bivše Jugoslavije u posljednjih deset godina. Poput drugih ratova i taj na Kosovu je samo potvrdio da se, kad nema demokratske države, pojačavaju etnički sukobi uključujući i nasilje.²¹ Sve to potvrđuje da je SR Jugoslavija na samom početku izgradnje institucija koje bi mogle pomoći da se na učinkovit način upravlja etničkim konfliktima te da se sukobi rješavaju na demokratski i miran način, poštujući interese različitih nacionalnih zajednica.

Makedonija je smještena na Balkanu, na području na kojem su se odvijek križale glavne komunikacije koje su stoljećima povezivale tri kontinenta: Europu, Aziju i Afriku. Prema popisu iz 1994. godine, Makedonija ima 1.945.932 stanovnika, od čega je Makedonaca 66.5%, Albanaca 22.9%, Turaka 4.0%, Roma 2.3%, Srba 2.0%, Vlaha 0.4% i ostalih nacionalnih manjina 1.8%.²² Za razliku od službenih podataka o etničkoj strukturi stanovništva, Vlada susjedne Albanije smatra da je u rezultatima popisa stanovništva minimalizirano prisustvo Albanaca, tvrdeći da oni čine gotovo 40% populacije te zemlje.²³ Iako je albanska nacionalna manjina uz pomoć međunarodne zajednice u velikoj mjeri integrirana u makedonsko društvo, uživajući visoki stupanj političke, teritorijalne i kulturne autonomije, perspektivno ona za Makedoniju može biti veliki sigurnosni problem. U slučaju dugoročne mirne koegzistencije Albanaca i Makedonaca, sa sadašnjim demografskim rastom, Albanci će za nekoliko desetljeća postati većinsko stanovništvo u Makedoniji, što će Makedonci teško moći prihvatiti. Ako se to ipak dogodi, stvorila bi se druga albanska država na ovom prostoru, koja bi se možda željela ujediniti s Albanijom, uz sve sigurnosne rizike.

Ne samo zbog toga, vjerojatno najstroženije i sigurnosno najopasnije je makedonsko pitanje. Ono, na jednoj strani, podrazumijeva grčko osporavanje makedonske države i nepriznavanje makedonske nacionalne manjine, bugarsko osporavanje makedonske nacije i nepriznavanje makedonske nacionalne manjine i albansko osporavanje makedonske državne cjelovitosti. Na drugoj strani, u dijelu makedonske političke javnosti smatra se da veći dijelovi makedonskog naroda žive u Grčkoj i Bugarskoj. Preambula Ustava Republike Makedonije polazi "od povjesne činjenice da je Makedonija konstituirana kao nacionalna država makedonskog naroda u kojoj se osiguravaju puna građanska ravnopravnost i trajni suživot makedonskog naroda sa Albancima, Turcima, Vlasima, Romima i drugim nacionalnostima koje žive u Republici Makedoniji." Pored uobičajne odredbe o jednakosti svih građana, Ustav ima i posebne odredbe koje se odnose na "pripadnike na-

21 Janjić, Dušan, Država i etnička manjina, *Politička misao*, vol. 37., broj 3/2000. str. 107.

22 Euroasian File, Macedonia Special Issue, Turkish International Cooperation Agency, No. 105, August, 1998., p. 1.

23 Isaković, Zlatko, Međunarodni položaj Makedonije, u *Savremeni procesi i odnosi na Balkanu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu i Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih nauka, Beograd, 1997., str. 380.

cionalnosti", kako makedonski Ustav naziva nacionalne manjine. Prema Ustavu, "pripadnici nacionalnosti imaju pravo da slobodno izražavaju, njeguju i razvijaju svoj identitet i nacionalne osobenosti. Republika garantira zaštitu etničkog, kulturnog, jezičnog i vjerskog identiteta nacionalnosti. Pripadnici nacionalnosti imaju pravo da osnivaju kulturne i umjetničke institucije, naučna i druga udruženja radi izražavanja, njegovanja i razvijanja svog identiteta. Pripadnici nacionalnosti imaju pravo na nastavu na svom jeziku u osnovnom i srednjem obrazovanju na način utvrđen zakonom. U školama u kojima se obrazovanje odvija na jeziku nacionalnosti, izučava se i makedonski jezik".²⁴ Brzo rastuća albanska populacija, uglavnom koncentrirana na dijelu teritorije u blizini granice s Albanijom, izrazila je najprije zahtjev za priznavanjem statusa jednog od dva konstitutivna naroda i u blažoj varijanti zahtjev za teritorijalno-političkom autonomijom u okviru Makedonije. Budući da Albanci nisu sudjelovali na referendumu za osamostaljivanje Makedonije 1991. godine, a Vlada u Skoplju je odbila zahtjeve za autonomijom, Albanci su počeli tražiti nezavisnost. Tako su u siječnju 1992. godine organizirali vlastiti referendum, na kojem se čak 90% Albanaca izjasnilo za nezavisnost u odnosu na Makedoniju. Nakon toga su izbili sukobi s Makedoncima,²⁵ zbog čega se u rješavanje konflikta uključila međunarodna zajednica.

U početnom razdoblju funkcioniranja makedonske države, vojska u nastajanju nije mogla štititi granice, već su to činile malobrojne policijske snage, zbog čega je veliki broj Albanaca s Kosova i Albanije ilegalno ušao u Makedoniju i dodatno opteretio odnose. Postojeća politička, gospodarska i sigurnosna situacija utječe na frustracije objiju strana: na jednoj strani, razlog se nalazi u opasnosti koja prijete cjelovitosti makedonske države, a na drugoj, u nemogućnosti čvršćeg povezivanja sa susjednom Albanijom i Kosovom. Dodatnu zategnutost u odnosima Makedonaca i Albanaca uzrokovao je i veliki izbjeglički val s Kosova, nakon NATO intervencije protiv SR Jugoslavije. U reguliranju položaja pripadnika nacionalnih manjina, posebno albanske, Makedonija se maksimalno koristila dobrim uslugama posrednika Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji, savjetima stručnjaka Vijeća Europe i visokog povjerenika za nacionalne manjine OESS-a. Uz njihovu stručnu i financijsku pomoć razvijen je cjelovit sustav zaštite etničkih prava pripadnika nacionalnih manjina koji sadrži: političku participaciju nacionalnih manjina, obrazovanje i pristup medijima na njihovom jeziku

24 Članak 68. Ustava Republike Makedonije, prema: Novi ustavi na tlu bivše Jugoslavije, *Međunarodna politika*, Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1995., str. 138.

25 Početkom studenoga 1993. godine makedonska policija uhitila je skupinu Albanaca i optužila ih za pokušaj nasilnog uspostavljanja "autonomne pokrajine 'Ilirida'" na zapadnim dijelovima makedonskog teritorija i potom otcjepljenja i ujedinjenja s Albanijom i, eventualno, s nezavisnim Kosovom. Janjić, Dušan, *National Identities, Movements and Nationalism of Serbs and Albanians*, *Balkan Forum*, Vol. 3, no. 1, March 1995, str. 21-64.

te pravnu zaštitu.²⁶ To pokazuje da se Makedonija u rješavanju etničkih konflikata opredijelila za politike upravljanja razlikama (arbitraža - intervencija treće strane; autonomija; konsocijativizam ili podjelu moći), nasuprot politikama eliminacije razlika. Te politike prevladale su i nakon pokušaja albanske oružane pobune u zapadnom dijelu Makedonije oko Tetova. Makedonska vlada koristila je ograničene policijske i vojne snage u eliminiranju naoružanih ekstremista i vrlo brzo je uz pomoć međunarodne zajednice pokrenula pregovarački proces o položaju albanske manjine u Makedoniji.

Etničkim problemima koji imaju sigurnosne implikacije na unutarnjem planu opterećena je i Rumunjska. Od ukupno 23 milijuna stanovnika, od nacionalnih manjina najviše ima Mađara - 7,1%, Roma 1,8%, Nijemaca 0,5%, Srba 0,1% i ostalih 1,1%²⁷. Rumunjska ima i složenu vjersku strukturu. Od ukupnog broja stanovnika 70% su pravoslavci, 6% rimokatolici, 6% protestanti, 3% unijati, dok se 15% stanovnika smatra ateistima. Najveće probleme Rumunjska ima s mađarskom nacionalnom manjinom koja ima snažnu potporu matične države. Međutim, sporazum između Rumunjske i Mađarske o obostranoj zaštiti nacionalnih manjina u velikoj mjeri je smanjio napetosti i predstavio Mađarsku kao državu koja brine o svojim velikim nacionalnim manjinama u susjednim državama, ali ih ne instrumentalizira. Rumunjski Ustav (1991.) ne jamči izravno kolektivna prava nacionalnim manjinama, ali je to učinjeno posredno. U članku 6. Ustava se kaže: "Država priznaje i garantira pojedincima koji pripadaju nacionalnim manjinama pravo da čuvaju, razvijaju i izražavaju svoj identitet etnički, kulturni i vjerski"²⁸. U Rumunjskoj je izbornim zakonom nacionalnim manjinama osigurano i razmjerno sudjelovanje u vlasti na svim razinama, što im omogućuje da svoje specifične interese usklađuju s većinskim narodom preko legalnih institucija sustava.

U Sloveniji, gdje Slovenci čine oko 88,55% ukupnog stanovništva, službeno su priznate samo talijanska (0,16% stanovnika) i mađarska nacionalna manjina (0,43% stanovnika). Pripadnici naroda bivše SFRJ koji su ostali živjeti u Sloveniji (Hrvati 2,76%, Srbi 2,44%, Bošnjaci 1,36%...) nisu dobili status nacionalnih manjina, već samo individualna prava, ako su uspjeli proći strogu proceduru dobivanja slovenskog državljanstva.²⁹ U nemogućnosti ostvarivanja etničkih prava, te skupine su izložene ubrzanom asimilaciji ili nacionalni identitet pokušavaju očuvati u okviru vjerskih zajednica.

26 Facts About National Minorities in the Republic of Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, Skopje, 1997., str. 9-33.

27 Brunner, Georg, *Nationality Problems and Minority Conflicts in Eastern Europe*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gutersloh, 1996., str. 166.

28 Ibid., str. 32.

29 Flere, Sergej i Klenovšek, Tomaž, Položaj alohtonih skupin v Sloveniji in v Meriboru, u *Managing Multiethnic Local Communities in the Counties of the Former Yugoslavia* (Nenad Dimitrijević ur.), LOGIN & Open Society Institute, Budapest, Hungary, 2000., str. 48.

Manjinska problematika u Sloveniji nema gotovo nikakve sigurnosne implikacije.

Turska kao najmnogoljudnija država ovog prostora s 57 milijuna stanovnika, također je opterećena etničkim konfliktima. U ukupnom broju stanovništva, Turaka ima 83%, Kurda 14%, Arapa 1,7% i ostalih 1,3%.³⁰ Sigurnosno je najveći problem sukob Turaka i Kurda, koji predstavlja i glavni problem nacionalne sigurnosti Turske. Zbog korištenja represivnih mjera prema Kurdima u kojima sudjeluje i vojska, Turska je izložena međunarodnim kritikama, a to je uz politiku prema Cipru i jedan od razloga njezina neprimanja u Europsku uniju.

Dolaskom komunista na vlast nakon Drugog svjetskog rata u većini zemalja na jugoistoku Europe etnički konflikti su nasilno potisnuti, ali ne i ukinuti. Oni su povremeno eskalirali uglavnom u području kulture, kao na primjer u SFRJ šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, da bi kasnije poprimali ekonomska i politička obilježja te eskalirali u oružane sukobe. U uvjetima socijalnog beznađa i nemogućnosti da ih postojeći komunistički režimi, ali i nove demokratski izabrane vlasti uspješno riješe, pozivi političkih elita na nacionalno jedinstvo i na suprotstavljanje drugim narodima padali su na plodno tlo. Zbog toga je u većini država na jugoistoku Europe došlo do uspostave demokratskih institucija koje nisu poklanjale potrebnu pozornost etničkoj (i vjerskoj) heterogenosti pojedinih država. Stabilnost i sigurnost država s heterogenom etničkom ili vjerskom strukturom ovisna je o dobrim (i demokratskim) institucijama. Ukoliko je neko društvo heterogenije, održanje političke zajednice postaje u većoj mjeri zavisno od djelovanja političkih institucija. Poštujući tu pretpostavku, zbog smanjivanja etničkih konflikata, dio država je svojim ustavima uspostavio određene političke institucije sa svrhom reguliranja etničkih prava nacionalnih manjina.

Iako su sve države na jugoistoku Europe zasnovane na principima ravnopravnosti i nediskriminacije građana, njihov pristup rješavanju položaja nacionalnih manjina je različit. Većinski narodi u državama na jugoistoku Europe, kakav je trenutno, na primjer, makedonski, mogli bi u idućim desetljećima postati manjine. Tako se može dogoditi da Makedonci, a i neki drugi narodi na Balkanu, osiguravajući ljudska i etnička prava za sadašnje nacionalne manjine, grade prava kojima će se sami koristiti u budućnosti, a stvarajući uvjete za život i očuvanje tih nacionalnih manjina, osiguravaju uvjete za vlastito preživljavanje u budućnosti. S druge strane, manjinske etničke zajednice neće moći osigurati uvjete za svoj opstanak dok ne razviju učinkovite komunikacije i druge odnose s pripadnicima većinskog naroda. To znači da je sigurnost uzajamna, danas i u budućnosti, budući da se uloge mogu izmijeniti. Sigurnost postoji za sve ili ne postoji za nikoga, odnosno obje strane trebale bi promatrati vlastitu sigurnost kao funkciju sigurnosti druge strane.

Zaključak

Suočene s različitim pristupima u definiranju svog položaja, ponašanje nacionalnih manjina u državama na jugoistoku Europe može se svesti na četiri osnovne situacije. Prva situacija podrazumijeva ponašanje nacionalne manjine koja odbija priznati državu u kojoj živi i pokušava stvoriti vlastitu državu ili se pripojiti državi matičnog naroda, koristeći se i oružanim nasiljem. Druga situacija je onda kada manjina odbije priznati državu u kojoj živi i opredijeli se za taktiku masovnih prosvjeda i postupno ostvarivanje političkih ciljeva usmjerenih na stvaranje vlastite države ili pripajanja državi matičnog naroda. U trećoj situaciji manjina načelno priznaje državu u kojoj živi, sudjelujući u društvenom i političkom životu, ali i koristeći se određenim oblicima izvanparlamentarne borbe za političke ciljeve. Četvrta situacija je karakteristična za brojčano male manjine koje priznaju državu u kojoj žive, koristeći se omogućenom razinom ostvarivanja etničkih prava, prvenstveno kulturnom i prosvjetnom djelatnošću.

Niz problema koji izazivaju istočnoeuropske transformacije odnosi se i na neriješena etnička i manjinska pitanja. Ponajprije zbog toga, u današnjim uvjetima nijedna država na jugoistoku Europe nije do kraja riješila pitanje odnosa sa svojim susjedima. Ovaj dio Europe i dalje će se pojavljivati kao nestabilno područje, ispunjeno ekonomskim teškoćama i krizama, nacionalizmima i ksenofobijom. Hoće li u takvim uvjetima, kad se već otvoreno postavljaju liste neriješenih etničkih pitanja i narastaju razni nacionalizmi, biti moguće voditi racionalnu politiku koja bi trebala zemlje jugoistočne Europe voditi u jedinstvenu Europu. To je pitanje na koje ne traže odgovor samo države te regije, već i vodeće europske države i SAD. Odgovor Europe je regionalni pristup Europske unije koji podrazumijeva različite vrste povezivanja država te regije. On odgovara strategiji širenja Europske unije u prvim desetljećima 21. stoljeća. Američki odgovor može se pronaći u Inicijativi za kooperaciju u jugoistočnoj Europi (SECI). Bit američke inicijative je u osmišljavanju i financiranju infrastrukturnih projekata, poticanju privatnih investitora i uklanjanju administrativnih prepreka u odnosima između država ovog prostora. Svemu tome je cilj podizanje razine gospodarske razvijenosti ovog prostora i bolje međudržavne suradnje, što su i osnovne pretpostavke rješavanja etničkih problema i podizanja ukupnog stupnja sigurnosti.

Pakt o stabilnosti za jugoistočnu Europu, kao najnoviji projekt međunarodne zajednice i najviše nudi ovom prostoru, posebno u smislu njegove stabilnosti i sigurnosti, ali i ujednačenije zaštite prava nacionalnih manjina.

Siniša Tatalović

Ethnic Minorities and Security in South-Eastern Europe

Summary

Ethnic minorities and conflicts connected with them have always been one of the most significant security problems of the international community. The persistence of ethnic conflicts in certain parts and the difficulties in their solving have resulted in the flare-up of many armed clashes, dissolution of multiethnic states, changing of borders and demographic relations. In spite of all the greater security challenges and needs, there still cannot be talk of some completely unified and generally accepted model of solving national minorities' problems. Obviously, that will precisely present itself as all the more indispensable need of the international community in the 21st century. Starting from these attempts, the basic security problems are being discussed which are caused by unsolved ethnic relations in the countries and among the countries in South-Eastern Europe.

Literatura:

- Autonomija i multietnička društva* (Dušan Torbbica ur.), Otvoreni univerzitet, Subotica, 2000.
- Brunner, G., *Nationality Problems and Minority Conflicts in Estern Europe*, Bertelsmann Foundation Publishers, Gutersloh, 1996.
- Brzezinski, Zbigniev, *Izvan kontrole*, Otvoreno sveučilište, Zagreb, 1994.
- CIA, *The World Factbook* 1995.
- Euroasian File, Macedonia Special Issue, Turkish International Cooperation Agency, No. 105, August, 1998.
- Facts About National Minorities in the Republic of Macedonia, Ministry of Foreign Affairs, Skopje, 1997.
- Flere, Sergej i Klenovšek, Tomaž, Položaj alohtonih skupin v Sloveniji in v Meriboru, u *Managing Multiethnic Local Communities in the Counties of the Former Yugoslavia* (Nenad Dimitrijević ur.), LOGIN & Open Society Institute, Budapest, Hungary, 2000.
- Goati, V., Politički sistemi balkanskih zemalja u *Balkan '97.*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 1997.
- Isaković, Zlatko, Međunarodni položaj Makedonije, u *Savremeni procesi i odnosi na Balkanu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu i Centar za međunarodne studije Fakulteta političkih nauka, Beograd, 1997.

- Janjić, Dušan, National Identities, Movements and Nationalism of Serbs and Albanians, *Balkan Forum*, Vol. 3, no. 1, March 1995, str. 21-64.
- Janjić, Dušan, Država i etnička manjina, *Politička misao*, vol. 37., broj 3/2000., str. 102-114.
- Konstantinov, Julijan, Strategija održavanja ugroženog identiteta - Slučaj Pomaka u Bugarskoj, u *Muslimanski identitet i balkanska država*, H. Poulton i Suha Taji-Farouki (ed.) Hurst, London, 1997.
- Managing Multiethnic Local Communities in the Counties of the Former Yugoslavia* (Nenad Dimitrijević ur.), LOGIN & Open Society Institute, Budapest, Hungary, 2000.
- Nacionalne manjine u međunarodnom i jugoslovenskom pravnom poretku* (Branco i Sanja Milinković ur.), *Međunarodna politika*, Beograd, 1997.
- Novi ustavi na tlu bivše Jugoslavije, *Međunarodna politika*, Pravni fakultet, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1995.
- Ortakovski, V., The position of the Minorities in the Balkan, *Balkan forum*, broj 18, 1997., str. 109-151.
- Petković, Ranko, Međunarodni položaj i spoljna politika balkanskih zemalja u *Balkan '97.*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 1997., str. 9.
- Poulton, Hju, *Balkan - Manjine i države u sukobu*, Minority Rights Group International, London, 1993.
- Poulton, Hju, *Minorities in Southeast Europe: Inclusion and Exclusion*, Minority Rights Group, London, 1998.
- Skupina autora, *Balkan '97*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 1997.
- Stanojević, Z., Kiparski problem i grčko-turski odnosi, *Međunarodna politika*, broj 1052, 1997., str. 6-10.
- Tatalović, S., *Manjinski narodi i manjine*, Prosvjeta, Zagreb, 1997.
- Tindemans, Leo, *Nedovršeni mir*, Hrvatski helsinški odbor, Zagreb, 1997.
- The Southeast European Yearbook 1991.*, Hellenic Foundation for defence and Foreign Policy, Eliamep, Athena, 1992.
- Vukadinović, Radovan, *Sigurnost na jugoistoku Europe*, Interland i HUMS, Varaždin, 2000.
- Vukas, Budislav, *Etničke manjine i međunarodni odnosi*, Školska knjiga, Zagreb, 1978.

Tablica 1.

**Glavne etničke skupine u državama na jugoistoku Europe
1989.-1991. godine**

Država/nacionalna manjina	Broj (u tisućama)	%
Slovenija	1,963	
Slovinci	1,718	87,6
Nacionalne manjine	254	12,4
Hrvatska	4,760	
Hravti	3,708	77,9
Srbi	581	12,2
Ostali	471	9,9
Bosna i Hercegovina	4,365	
Muslimani	1,906	43,7
Srbi	1,369	31,4
Hrvati	756	17,3
Ostali	334	7,6
Makedonija	2,304	
Makedonci	1,288	66,5
Albanci	442	22,9
Ostali	634	10,6
SRJ (Srbija i C. Gora)	10,406	
Srbi	6,485	62,3
Albanci	1,728	16,6
Crnogorci	520	5,0
Ostali	1,673	15,1

Tablica 2:

**Etnički sastav stanovništva SR Jugoslavije
1991. godine**

Narod/ nacionalna manjina	SRBIJA	CRNA GORA	SR JUGOSLAVIJA
Srbi	6,428,420	57,176	6,485,596
Crnogorci	40,024	380,484	520,508
Albanci	1,686,661	40,8801,	727,541
Mađari	345,376	/	345,376
Jugoslaveni	317,739	25,854	343,376
Muslimani	237,358	89,932	327,290
Romi	137,265	/	327,290
Hrvati	109,214	6,249	115,463
Slovaci	67,234	/	67,234
Makedonci	47,577	860	48,437
Rumunji	42,386	/	42,386
Bugari	25,214	/	25,214
Rusini	18,339	/	18,339
Vlasi	17,557	/	17,557
Turci	11,501	/	11,501
Slovenci	8,340	407	8,784
Regionalna pripadnost	4,881	/	4,881
Ostali	44,881	13,425	58,291
Neopredijeljeni	16,661	/	16,661
Nepoznato	61,278	/	61,278

Izvor: "Nacionalno (etnički) sastav stanovništva", prvi rezultati popisa 1991. Izveštaj broj 1934, Savezni Zavod za statistiku, Beograd, 1992.

Tablica 3:

**Etnička struktura stanovništva Republike Hrvatske
1991. godine**

	Narodnost	Ukupno br.	%
NACIONALNO OPREDIJELJENI	Hrvati	3.736.356	78,10
	Albanci	12,032	0,25
	Austrijanci	214	0,00
	Crnogorci	9,724	0,20
	Česi	13,086	0,27
	Mađari	22,355	0,47
	Makedonci	6,28	0,13
	Muslimani	43,469	0,91
	Nijemci	2,635	0,06
	Poljaci	679	0,01
	Romi	6,695	0,14
	Rumunji	810	0,02
	Rusi	706	0,01
	Rusini	3,253	0,07
	Slovaci	5,606	0,12
	Slovenci	22,376	0,47
	Srbi	581,663	12,16
	Talijani	21,303	0,45
	Ukrajinci	2,494	0,05
Židovi	600	0,01	
Ostali	4,093	0,09	
NACIONALNO SE NISU IZJASNILI	Prema čl. 170. Ustava	73,376	1,53
	Jugoslaveni	106,041	2,22
	Regionalna pripadnost	45,493	0,95
	Nepoznato	62,926	1,32